

KLJUČNI TRENUCI HRVATSKOG PROLJEĆA U OGLEDALU LOKALNOG TISKA – NA PRIMJERU GLASA PODRAVINE, VARAŽDINSKIH VIJESTI I KARLOVAČKOG TJEDNIKA¹

KEY MOMENTS OF THE CROATIAN SPRING IN THE MIRROR OF THE LOCAL PRESS – ON THE EXAMPLE OF GLAS PODRAVINE, VARAŽDINSKE VIJESTI AND KARLOVAČKI TJEDNIK

Magdalena NAJBAR-AGIČIĆ

Sveučilište Sjever

Trg dr. Žarka Dolinara 1

48000 Koprivnica

Primljeno / Received: 17. 4. 2022.

Prihvaćeno / Accepted: 26. 4. 2022.

Prethodno priopćenje

Preliminary communication

UDK / UDC: 323.1(497.1=163.2)«1971»(054)

070(497.525.1Koprivnica)«1971»(091)

070(497.523Varaždin)«1971»(091)

070(497.529Karlovac)«1971»(091)

SAŽETAK

U članku se analizom odjeka ključnih trenutaka Hrvatskog proljeća u lokalnim listovima ukazuje na sličnosti ali i razlike koje se u tom pogledu javljaju, što upućuje na specifičnosti situacija u lokalnim sredinama. Uočene razlike ukazuju na to koliko su neke objektivne okolnosti, ali i personalni odnosi u određenim sredinama utjecali na recepciju proljećarskih ideja, njihov odraz u lokalnim medijima i u konačnici ishod obračuna s Proljećem, odnosno sudbinu uredništava, pa i pojedinih novinara. Analizom obuhvaćena su tri lokalna lista: Glas Podravine, Karlovački tjednik i Varaždinske vijesti. Komparativna analiza omogućava formulaciju i nekih poopćenih zaključaka vezanih uz mehanizme funkcioniranja lokalnih medija u vrijeme socijalističke Hrvatske i Jugoslavije te njihove ovisnosti o lokalnim centrima moći.

Ključne riječi: Hrvatsko proljeće, lokalni listovi, *Glas Podravine*, *Karlovački tjednik*, *Varaždinske vijesti*

Keywords: Croatian Spring, local newspaper, *Glas Podravine*, *Karlovački tjednik*, *Varaždinske vijesti*

Hrvatsko proljeće, vrijeme relativne liberalizacije i jačanja nacionalnih osjećaja ističe se u desetljećima socijalističke Jugoslavije. Razdoblje je to koje privlači relativno veliku pažnju istraživača. To se odnosi i na lokalnu povijest.² Međutim, nisu sve lokalne sredine istražene niti su ta istraživanja komparativno sagledana. Izostanak komparativnog pristupa u historijskim istraživanjima onemogućuje potpuno razumijevanje povijesnih događaja i procesa. Bez toga je nemoguće sagledati lokalne specifičnosti ni uočavati zajedničke matrice. Razdoblje Hrvatskog proljeća vidljivima je učinilo neke pojave koje su inače bile slabije primjetne te je na neki način razotkrilo specifičnosti i samih lokalnih listova i sredina

¹ Ovaj je rad rezultat rada na projektu koji je financirala Hrvatska zaklada za znanost HRZZ IP-01-2018-5394

² Primjerice: Darko DUKOVSKI, *Istra i Rijeka u Hrvatskome proljeću*, Zagreb: Alineja, 2007; Tvrtko JAKOVINA, »Mozaik hrvatskog reformskog pokreta 1971.«, u: *Hrvatsko proljeće 40 godina poslije*, ur. T. Jakovina, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo – Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu – Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2012, str. 385-427.

u kojima su izlazili. Naime, i lokalni listovi i sredine u kojima su izlazili na različit su način odgovorili na promjene koje je donijelo Hrvatsko proljeće. Usporedba omogućuje ukazivanje na sličnosti i razlike te predstavlja startnu poziciju za potragu za razlozima uočenih različitosti.

Razdoblje Hrvatskog proljeća uobičajeno u širem smislu obuhvaća vrijeme od proljeća 1967, konkretno od donošenja Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, do prosinca 1971, to jest do trenutka iznuđene ostavke vodstva SKH u Karađorđevu i obračuna s proljećarima koji je slijedio. Upravo na to razdoblje usmjerena je ova analiza pri čemu se posebno promatra odraz triju ključnih trenutaka Hrvatskog proljeća: donošenja Deklaracije i sjednice u Karađorđevu koji ga omeđuju, te Desete sjednice Politbira CK SKH u siječnju 1970., koja otvara razdoblje Hrvatskog proljeća u užem smislu, a možemo je smatrati i njegovim vrhuncem. Uz primjenu komparativnog pristupa promatraju se dakle ključni događaji Hrvatskog proljeća i njihov odraz u lokalnom tisku. Analizira se tri značajna lokalna tjednika: *Varaždinske vijesti*, *Glas Podravine* i *Karlovački tjednik*. Radi se o tri lista koja se svaki na svoj način uklapaju u povijest lokalnih medija u Hrvatskoj u socijalističkom razdoblju.³

Varaždinske vijesti najstariji je list među analiziranim. Prvi broj novog lista nakon završetka Drugoga svjetskog rata pod naslovom *Vijesti* izašao je već 19. svibnja 1945. godine. Sa sedmim brojem konačno dolazi do promjene naziva iz *Vijesti* u *Varaždinske vijesti* pod kojim novine izlaze i danas. Nakon godinu i pol izlaženja, krajem 1946, dogodio se prekid u izlaženju *Varaždinskih vijesti*. Naredne 1947. list je ponovno pokrenut. *Varaždinske vijesti* su sve do početka 1950-ih godina ulazile među rijetke lokalne listove u Hrvatskoj.⁴ Novi val pokretanja listova dogodio se tek nakon 1950, kada su pokrenuta i dva preostala analizirana tjednika.

Novinski naslov koji je obilježio poslijeratnu medijsku scenu Karlovca svakako je *Karlovački tjednik* – jedan od najznačajnijih lokalnih listova u zemlji. Pokrenut je u ljeto 1953. godine, nakon što su u razdoblju od završetka ratnih operacija do pokretanja *Tjednika* u Karlovcu više-manje redovito u kraćim vremenskim intervalima izlazila tri lista na koja se on ipak nije jasno naslanjao. Što se tiče pokretanja *Karlovačkog tjednika*, ono se u potpunosti uklapa u generalnu tendenciju razvoja lokalnog tiska u socijalističkoj Hrvatskoj i Jugoslaviji. Također, i dalji razvoj *Karlovačkog tjednika* tekao je u skladu s promjenama u zemlji.⁵

Od 1960-ih započinje novo razdoblje u povijesti *Karlovačkog tjednika* zbog dolaska novog glavnog i odgovornog urednika Milana Rakasa,⁶ koji će tu funkciju (iako s prekidima) obnašati dulje vrijeme. Ovo je razdoblje uspona *Karlovačkog tjednika*: 1963, 1964, 1966. i 1968. list dobiva nagrade Udruženja listova komuna i radnih kolektiva, a i njegovi novinari dobivaju brojna priznanja. Čini se kako i u financijskom smislu položaj »Karlovačkog tjednika« kao ustanove jača, također zahvaljujući vlastitoj komercijalnoj djelatnosti: foto-servisa, kioska za prodaju novina, ali i drugih proizvoda (primjerice duhana) itd.⁷

Tijekom 1950-ih došlo je dakle do prave eksplozije lokalnog tiska što je službeno povezivano s »jačanjem uloge komuna« u društveno-političkom životu. Do 1959. u Hrvatskoj su izlazila već 24 lokalna lista, većinom pokrenuta samo nekoliko godina ranije. U tome je valu pokrenut i *Glas Podravine* (od 1950.), iako je u Koprivnici objektivno za to nedostajalo snaga.

DEKLARACIJA O NAZIVU I POLOŽAJU HRVATSKOG KNJIŽEVNOG JEZIKA

Kada govori o okolnostima u kojima se događa – kako on to dosljedno zove u svojoj knjizi – Hrvatski nacionalni pokret, Dušan Bilandžić ističe dvije stvari: smjenu Aleksandra Rankovića na Brijunskom

³ Magdalena NAJBAR-AGIČIĆ, Položaj lokalnih medija u socijalističkoj Hrvatskoj kao kontekst razvoja *Glasa Podravine*, *Podravina*, god. 19, br. 38 (2020), str. 77-90.

⁴ Martina KONJEVIĆ MOŽANIĆ; Magdalena NAJBAR-AGIČIĆ, *Varaždinske vijesti* od 1945. do 1990. godine, *Podravina*, god. 17, br. 34 (2018), str. 171-186.

⁵ Magdalena NAJBAR-AGIČIĆ, *Karlovački tjednik* – jedne lokalne novine u socijalizmu, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, god. 53/2 (2021), str. 255-276.

⁶ Milan Rakas *Karlovački leksikon*. Školska knjiga, Zagreb 2008, 490.

⁷ M. NAJBAR-AGIČIĆ, *Karlovački tjednik*, str. _____

Sl. 1. Druga stranica Glasa Podravine od 24. prosinca 1971. godine

plenumu 1966, koja je za posljedicu imala »smekšavanje« represivnog aparata i stanovitu liberalizaciju javnog života te generacijsku smjenu u partijskim i državnim elitama koja se događala upravo oko polovice 1960-ih.⁸ Ipak trebamo imati na umu da su te promjene bile – posebno u početku – polagane i postupne te ne previše očite za širu javnost, pogotovo onu izvan republičkog središta u Zagrebu. O tome svjedoči reakcija na koju je naišlo donošenje Deklaracije.

Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika potpisana je 9. ožujka 1967, te je upućena Saboru, Saveznoj skupštini SFRJ i »cjelokupnoj javnosti« kao prilog diskusiji o ustavnim promjenama. Potpisnici Deklaracije bili su predstavnici 18 kulturnih i znanstvenih institucija na čelu s Maticom hrvatskom. Tekst deklaracije objavljen je u Matičinom *Telegramu* 17. ožujka 1967. Pojava Deklaracije izazvala je snažan otpor i val osuda. Pokretač te akcije protiv Deklaracije bio je Miloš Žanko, hrvatski predstavnik u Beogradu (član CK i potpredsjednik Savezne skupštine). Deklaracija je tada proglašena dokazom o plimi nacionalizma »kojemu republičko partijsko vodstvo ne pruža primjeren otpor.«⁹ U to su se vrijeme održavali predizborni partijski sastanci, pa je Deklaracija postala jedna od glavnih tema na njima. I Tito je oštro napao Deklaraciju u govoru koji je održao u Prištini 26. ožujka 1967.

Valja spomenuti i »Prijedlog pitanja za razmišljanje« koji su izdali beogradski književnici, a koji je priznavao svakom narodu pravo na jezik, ali je zbog toga tražio odbacivanje latinice u Srbiji i uvođenje srpskog jezika u škole u Hrvatskoj gdje su išla srpska djeca. Postavljanje pitanja jezika na obje (hrvatskoj i srpskoj) strane bilo je jasni pokazatelj koliko su međunacionalne napetosti u SFRJ aktualne i tada. Bilo je i reakcija na terenu (već sutradan nakon objave deklaracije oko Knina se skidaju natpisi na latinici). Pokrenuta je i prava hajka i orkestrirano protivljenje Deklaraciji te osude i nekih od najistaknutijih pripadnika partijskih elita za koje se pretpostavljalo, odnosno znalo da podržavaju Deklaraciju (npr. Ivana Rukavine, Većeslava Holjevca, Franje Tuđmana). Tražilo se i pokretanje sudskih procesa. To je Vladimir Bakarić zaustavio početkom travnja. Partijski forumi proveli su postupke protiv svojih članova potpisnika Deklaracije, jer većina potpisnika jesu bili članovi Partije. Od njih 70, 34 su kažnjena, a od toga 10 isključenjem iz Saveza komunista. Primjerice, Franjo Tuđman smijenjen je s funkcije direktora Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske. Potpisnik Deklaracije bio je i Miroslav

⁸ Dušan BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, Golden marketing, Zagreb 1999, 504.

⁹ Isto, 516.

Krleža čija je pozicija u hrvatskoj ali i u cijeloj jugoslavenskoj kulturi i politici bila posebna. Bilandžić tvrdi da je stajalište koje je prevladavalo na sastancima u Partiji na saveznoj razini ipak bilo mnogo pomirljivije nego ono što se čulo u javnim osudama.¹⁰

U analiziranom lokalnom tisku nailazimo na očekivanu unisonu osudu Deklaracije u skladu s tadašnjom partijskom politikom. Pojavljuju se informacije o osudi na najvišim političkim forumima, a nižu se i kratke vijesti o osudama od strane lokalnih organizacija, primjerice SUBNOR-a.

Zanimljivo je primijetiti da objave u lokalnom tisku nisu nikako izravne reakcije na Deklaraciju, već izvještaji o osudama na parijskim i drugim forumima. Dolaze i uz relativno zakašnjenje. U *Glasi Podravine* pojavljuju se u broju 14/1967 od 1. travnja i broju 15/1967 iz 8. travnja te godine. Prvi i udarni tekst o tome na prvoj stranici broja 14 govori o osudi komunista koprivničkog garnizona JNA,¹¹ ispod kojeg su prenesene osude objavljene u drugim medijima, te izjave visokopozicioniranih komunisti, uključujući i Titovu osudu iz Prištine: »Povodom diskusije o jeziku. Rečeno je ovih dana«.¹² Ispod poredanih izjava potpisan je Rade Milosavljević. Iz potpisa tih objava vidimo donekle koji su mediji predstavljali za uredništvo *Glasi Podravine* putokaz za političke ocjene. Tu su – očekivano – *NIN*, *Vjesnik* i *Komunist*.

U narednom 15. broju *Glasi Podravine* objavljeno je i »Protestno pismo učesnika sjednice Općinske konferencije SSRN Koprivnica«¹³ te »Protestno pismo Ogranka Matice hrvatske«.¹⁴ Radilo se dakle o reakcijama lokalnih vlasti i organizacija, uključujući i lokalni ogranak MH čiji se Upravni odbor u pismu distancirao od politike središnjice u Zagrebu. Kao izvor svojih informacija o Deklaraciji Upravni odbor Ogranka MH navodi *Vjesnik* od 19. ožujka 1967. a ne Matičin *Telegram*. Donesena je informacija o kaznama za potpisnike Deklaracije u kojoj se štetnim za bratstvo i jedinstvo označava ne samo Deklaracija već i srpski »Predlog za razmišljanje«.¹⁵ Ipak, u *Glasi Podravine* »Predlog za razmišljanje« spominje se samo usputno u izvještaju o predavanju Ante Kesića u broju 18 unutar teksta »Omladina i maloljetnička delikvencija«.¹⁶

U *Varaždinskim vijestima* prve informacije o osudi Deklaracije pojavljuju se u broju 12/1967 od 30. ožujka, ali tek na petoj stranici, u rubrici »Kultura i umjetnost«. U spomenutom članku spominju se skupovi građana održani tijekom tjedna koji je prethodio publikaciji. Posebno se apostrofira osuda lokalnog SUBNOR-a te zborova radnika »Varteksa«. Spominje se i protestni skup organiziran u koncertnoj dvorani kazališta. Njegovi organizatori bili su Općinski odbor SSRN-a, Općinsko sindikalno vijeće i Pododbor MH. U tekstu je objavljena i osuda Deklaracije, usvojena na tome skupu. Posebno, dakle sa zasebnim naslovom »Perfidna diverzija« objavljena je osuda Sekretarijata Kotarskog komiteta SKH Varaždin. Dosta bizarno pritom djeluje činjenica da su spomenute osude popraćene razgolićenom slikom talijanske glumice Franciske Roy, koja se u dotičnoj rubrici našla po nekoj drugoj liniji.¹⁷ Tekstovi u kojima se nalaze osude Deklaracije pojavljuju se i u narednim brojevima *Varaždinskih vijesti*: u br. 13/1967 »Protest boraca«,¹⁸ u br. 15/1967 spominje se Deklaracija kao neprijateljska politička akcija u govoru Antuna Bibera,¹⁹ a u br. 24/1967 u umetnutom u broj tekstu govora Mike Tripala (Tripalo u istom kontekstu spominje i »Prijedlog za razmišljanje«).²⁰ Razlike nisu – naravno – drastične, no oprav-

¹⁰ D. BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, 517.

¹¹ V. Š., »Osuda Deklaracije«, GP, 14/1967, 1. IV. 1967., str. 1.

¹² Rade Milosavljević, »Povodom diskusije o jeziku. Rečeno je ovih dana«, GP, 14/1967, 1. IV. 1967., str. 1.

¹³ »Protestno pismo učesnika sjednice Općinske konferencije SSRN Koprivnica«, GP, 15/1967, 8. IV. 1967., str. 1.

¹⁴ »Protestno pismo Ogranka Matice hrvatske«, GP, 15/1967, 8. IV. 1967., str. 4.

¹⁵ »Kazne za potpisnike Deklaracije«, GP, 15/1967, 8. IV. 1967., str. 2.

¹⁶ »Omladina i maloljetnička delikvencija«, GP, 18/1967, 29. IV. 1967., str. 3.

¹⁷ »Osuda Deklaracije« i »Perfidna diverzija«, VV, 12/1967, 30. III. 1967, str. 5.

¹⁸ »Protest boraca«, VV, 13/1967, 6. IV. 1967, str. 3.

¹⁹ »Naš razvoj je opća mobilizacija koju traži reforma«, VV 15/1967, 20. IV. 1967, str. 1 i 3.

²⁰ »Izlaganje Mike Tripala sekretara Izvršnog komiteta CK SKH na savjetovanju u Varaždinu 22. V. 1967.«, VV, 24/1967, 15. VI. 1967.

dano je pitanje je li prvotno smještanje informacije o osudama Deklaracije na petu stranicu i u kulturnu rubriku ukazuje na odnos uredništva lista prema Deklaraciji i njezinim osudama.

U *Karlovačkom tjedniku*, slično kao i u *Varaždinskim vijestima*, osuda Deklaracije pojavljuje se 30. ožujka, ali u kratkoj informaciji pri vrhu prve stranice.²¹ U narednom 13. broju također se izvještava o osudi Deklaracije u tekstu »Jedinstveni«.²² Ono što valja istaknuti je činjenica da se već u tom tekstu negativno ocjenjuje ne samo hrvatsku Deklaraciju već i srpski »Predlog za razmišljanje«. Potonje upućuje na zaključak da je uredništvo *Karlovačkog tjednika* pažljivije od svojih pandana u Koprivnici i Varaždinu pratilo i situaciju u Srbiji/Beogradu. I Deklaracija (označena kao »za nas neprihvatljiva«) i beogradski »Predlog«, spominju se i u tekstu »Bratstvo i jedinstvo« na naslovnoj stranici *Svjetla* – kulturnog dodatka *Karlovačkom tjedniku* – koji je bio prilog istom broju.²³ Naredni brojevi *Karlovačkog tjednika* pokazuju da je slučaj Deklaracije i »Prijedloga« u Karlovcu i karlovačkoj sredini izazvao mnogo složenije reakcije od prisutnih u ostalim analiziranim tjednicima ritualnih osuda. U broju 14 govori se i o potrebi dubljih analiza »društvenih kretanja«²⁴ te se izvještava o ukoru Zlatku Pintaru zbog njegova pisma Zlatanu Sremcu, no u tekstu se istovremeno i pravda Pintarova reakcija.²⁵

DESETA SJEDNICA CK SKH

Kampanja protiv Deklaracije i njezinih potpisnika brzo se ispuhala. Prestali su dosta brzo i problemi osoba koje su bile partijski kažnjene (primjerice F. Tuđman ostao je zastupnik u Saboru). Nije izazvala zaustavljanje hrvatskog nacionalnog pokreta, te je on u narednom razdoblju jačao, a manifestirao se među ostalima povećanom aktivnošću Matice hrvatske koja mu je postala žarište. Posebno se ta uloga Matice uočavala u lokalnim sredinama gdje su aktivni bili njezini ogranci. Veliki dio aktivnosti bio je usmjeren prema njegovanju hrvatskog kulturnog i povijesnog nasljeđa te hrvatskog jezika. Na području kulture bilo je to vidljivo preko isticanja onih dijelova, odnosno razdoblja hrvatske kulture koji su značili njezinu pripadnost zapadnom kulturnom krugu (to će u konačnici dovesti do pokretanja ciklusa Barokne večeri u Varaždinu).

Ipak, u vrhu vlasti glavne su teme bile rasprave oko centralizacije i federalizacije, te ovlastima republika i financijskim odnosima između republika i saveznih vlasti. Glasovita Deseta sjednica Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske bila je obilježena osudom »unitarističkog jugoslovenstva i saveznog centralizma«.²⁶ Bila je to trodnevna sjednica poznata po tome da je uživo prenošena na televiziji.²⁷ Smatrala se povijesnim događajem i ponekad se uzima kao početak Hrvatskog proljeća u užem smislu. Održana je u siječnju 1970. godine. Valja napomenuti da joj je u ljeto 1969. prethodila tzv. »cestna afera« u Sloveniji, izazvana time što su savezne vlasti odlučile zajam za izgradnju infrastrukture namijeniti za gradnju autoceste Beograd-Noví Sad, a ne dionice u Sloveniji, što je u Ljubljani izazvalo prosvjede. U vezi s time se u partijskoj raspravi održanoj u kolovozu 1969. na Brijunima kritizira praksa da se republičke elite koriste masama, koje potiču na prosvjede, a onda te prosvjede koriste kao argumente na saveznoj razini odnosno u sporovima unutar federacije.²⁸

Dušan Bilandžić naglašava kako je Tito ulazio u sve oštrij sukob sa srpskim vodstvom, a Hrvatska (hrvatsko vodstvo SK) postajala je Titu glavni oslonac u reformi federacije. On ističe da je napad na hrvatsko rukovodstvo (koji je predvodio Miloš Žanko, potpredsjednik Savezne skupštine) imao u stvari za cilj slabljenje Titovih pozicija. Žanko je napad pokrenuo nizom članaka u *Borbi* (17-21.11.1969.) s

²¹ »Osuđena Deklaracija«, KK, 12/1967, 30. III.1967, str. 1.

²² »Jedinstveni«, KK, 13/1967, 6. IV.1967, str. 1.

²³ »Bratstvo i jedinstvo«, *Svjetlo*, prilog KK, broj 3 (13), travanj 1967, str. 5.

²⁴ V. B. »Predstoji analiza društvenih kretanja«, KK, 14/1967, 13. IV.1967, str. 1.

²⁵ »Ukor Zlatku Pintaru«, KK, 14/1967, 13. IV.1967, str. 1 i 5.

²⁶ D. BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, 557.

²⁷ Božidar NOVAK, *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2005, str. 620-621.

²⁸ D. BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, 558.

tezom o porastu hrvatskog nacionalizma (na temelju analize hrvatskih listova i časopisa). Tome se Tito odlučno suprotstavio, odnosno – kako kaže Bilandžić – »inicirao i 'gorljivo' podržao obračun sa Žankom«. ²⁹ Na taj je način prema Titovom nalogu sazvano pripremno savjetovanje za Desetu sjednicu.

Sama sjednica odvijala se 15, 16. i 17. siječnja 1970., a politički referat iznijela je Savka Dabčević-Kučar. Njezin referat imao je glavnu oštricu uperenu protiv unitarističke i nacionalističke politike. Prema njezinim tezama radilo se o problemu uspona unitarističkih tendencija na saveznoj razini dok je za hrvatski nacionalizam priznavala da postoji, ali smatrala da nije u porastu. Isticala je da je uzimanje svake manifestacije hrvatstva i isticanje nekih problema koji realno postoje kao dokaz porasta nacionalizma pogrešno. Dakle, radilo se prvenstveno o osudi unitarizma. Deseta sjednica završena je jednoznačnom osudom Miloša Žanka. Trodnevni prijenos sjednice izazvao je veliko uzbuđenje u hrvatskoj javnosti. Lokalne partijske organizacije »prorađivale« su materijale Desete sjednice, a kritika centralizma i unitarizma prelila se i na lokalne sredine.

Karlovački tjednik nije izvještavao o samoj Desetoj sjednici, već je u broju 4/1970 od 29. siječnja pisao o zaključcima Općinskog komiteta SKH u kojima se davala podrška Desetoj sjednici. ³⁰ Radi se ipak o malom članku i možemo zaključiti kako se temi nije pridavala neka veća pažnja. Nešto jače istaknuta je podrška zaključcima Desete sjednice u *Glasi Podravine* (naslov je eksplicitniji), no također se radi o izvještavanju o lokalnim zbivanjima i sjednici općinskog komiteta SKH. ³¹ Nešto eksplicitniji naslov o podršci zaključcima Desete sjednice CK SKH pojavljuje se i na naslovnici 6. broja *Glasi Podravine*. ³² Izostanak izravnog referiranja na Desetu sjednicu u *Glasi Podravine* i *Karlovačkom tjedniku* uistinu iznenađuje. Može ukazivati na nesigurnost u redakcijama lokalnih listova i cijelim lokalnim sredinama oko toga kako se valja prema tome postaviti.

Od analiziranih lokalnih naslova jedino su se *Varaždinske vijesti* izravno osvrnule na Desetu sjednicu. Već u broju 2/1970 od 21. siječnja u rubrici »Zapaženo« na prvoj stranici pojavljuje se informacija i citat iz njezinih zaključaka. ³³ U narednom broju *Varaždinskih vijesti* prvom stranicom dominira veliki naslov »Puna podrška stavovima i zaključcima Desetog plenuma CK SKH«. Duško Lončarić u relativno opširnom tekstu, koji se proteže i na drugu stranicu opisuje podršku Desetoj sjednici koju su pružile lokalne organizacije i aktivisti. ³⁴ U broju 5 donosi se vijest o podršci zaključcima Desete sjednice u »Varteksu«. ³⁵ Možemo dakle primijetiti da je u Varaždinu vladao i znatno veći interes i veće oduševljenje Desetom sjednicom nego u drugim analiziranim sredinama. Na njezine zaključke lokalni komunisti pozivali su se i kasnije. ³⁶

Na saveznoj je razini Deseta sjednica digla veliku prašinu. Prve kritike stizale su iz vojnih krugova, ali je osudu spriječio stav Josipa Broza koji je isprva stao na stranu hrvatskog vodstva. O tom se pitanju raspravljalo na sjednici Izvršnog biroa CK SKJ u ožujku 1970. godine. Podršku je hrvatsko vodstvo SKH dobilo i od makedonskog vodstva iako je Krste Crvenkovski pozivao SKH da »obuzda« svoje masmedije. S drugih strana uglavnom su dolazile osude. ³⁷

Za nastavak politike zacrtane na Desetoj sjednici presudna je bila podrška Josipa Broza Tita, pa – kako je to formulirao Bilandžić: »Deseta sjednica i lideri tzv. Maspoka ... (jesu) široko otvorili vrata slobodnijem političkom životu i duhovnom stvaralaštvu u svim područjima – znanosti, kulturi umjetnosti – tako da su se Hrvati počeli ponašati kao bilo koja moderna nacija koja drži do svoje povijesti, do

²⁹ Isto, 563.

³⁰ »Glavna riječ organizacijama«, KT 4/1970, 29. I. 1970, str. 1.

³¹ »Podrška zaključcima Desete sjednice CK SKH«, GP, 5/1970, 30. I. 1970, str. 1.

³² »I dalje podrška X sjednici CK SKH«, GP, 6/1970, 6. II. 1970, str. 1.

³³ »Jasno i precizno«, VV, 2/1970, 21. I. 1970, str. 1.

³⁴ Duško Lončarić, »Puna podrška stavovima i zaključcima Desetog plenuma CK SKH«, VV, 3/1970, 28. I. 1970, str. 1-2.

³⁵ »Podrška zaključcima Desete sjednice CK SKH«, VV, 5/1970, 11. II. 1970, str. 8.

³⁶ Duško Lončarić, »Komunisti ocijenili položaj kolektiva«, VV, 10/1970, 18. III. 1970, str. 3.

³⁷ D. BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, 573-576.

svoga jezika, do svoje državnosti, do svoga ekonomskog razvoja«, a politika je izašla »iz kabineta CK i vlade na 'ulice'«. ³⁸

U tim novim okolnostima politička pitanja postala su aktualna u okrilju Matice hrvatske i na Sveučilištu u Zagrebu. U Matici hrvatskoj do intenzifikacije je došlo nakon godišnje skupštine u studenom 1970., a to se očitovalo u velikom povećanju članstva u narednih godinu dana i pojačanju izdavačke aktivnosti. Dušan Bilandžić čak kaže da Matica od proljeća 1971. počinje djelovati gotovo kao posebna politička stranka, dakle kao samostalno političko središte. U proljeće 1971. kao samostalno izdanje pojavljuje se primjerice *Svjetlo* u Karlovcu, koje je do tada izlazilo kao prilog *Karlovačkom tjedniku*.

SLOM HRVATSKOG PROLJEĆA (KARAĐORĐEVO)

U narednom se razdoblju situacija razvijala brzo, i u Hrvatskoj »na terenu« i u partijskom vodstvu na saveznoj razini, gdje su pozicije Hrvatske snažno kritizirane, a situacija je ovisila o Titovoj intervenciji. Tito je sa svoje strane pokušavao utjecati na hrvatsko vodstvo u pravcu smirivanja situacije i stišavanja nacionalne halabuke. Element te »političke igre« bio je njegov posjet Hrvatskoj u rujnu 1971, o čemu ovdje neću detaljnije govoriti.

U međuvremenu su sve više na vidjelo počele izlaziti podjele u hrvatskom partijskom vodstvu. Protivnici proljećarskih ideja dobivali su na snazi kako je situacija na terenu eskalirala. U srpnju 1971. održana je Četvrta konferencija SKH na kojoj je donesena odluka o ograničavanju utjecaja Matice hrvatske u tvornicama (zabrana rada tvorničkih ograna). ³⁹

Na kraju je »presuda« Hrvatskom proljeću donesena odlukom Predsjedništva SKJ 1. prosinca 1971. na Titovu inicijativu. Na sjednici u Karađorđevu Savka Dabčević Kučar i Mika Tripalo prisiljeni su na ostavke, a upotrebom prisile potpuno u skladu s načinom vođenja politike uobičajenim u nedemokratskim komunističkim režimima stvari »na terenu« vraćene su na stari put (osude nacionalističkih skretanja, kazne i progoni).

O nesigurnosti u lokalnim medijima ali i o tome o koliko se turbulentnim događajima radilo, svjedoči već i sama činjenica da je u izlaženju analiziranih lokalnih tjednika početkom prosinca 1971. primjetna dvotjedna pauza. Između broja 46 od 27. studenoga i broja 47 od 11. prosinca *Varaždinskih vijesti* prošlo je punih dva tjedna. Isto je i u *Glasi Podravine*: broj 46/47 izlazi 26.11., a broj 48 – 10.12. Karlovački tjednik izlazi 25.11. i onda 9.12. Samo u slučaju *Glasi Podravine* broj koji je prethodio pauzi označen kao dvobroj, što bi se moglo tumačiti unaprijed planiranom duljom pauzom povezanom uz Dan Republike.

U prvom prosinačkom broju *Karlovačkog tjednika* na prvoj stranici nema nikakvih spektakularnih vijesti i naslova. Pri vrhu prve stranice nalazi se kratki tekst naslovljen »Bez oklijevanja i kompromisa« koji se poziva na Titov govor, no neupućen čitatelj teško bi ga mogao povezati s onim što se dogodilo u Karađorđevu, niti je mogao saznati što se zapravo dogodilo. ⁴⁰ Nešto više o tome moglo se pročitati u narednom 50. broju u kojem je na prvoj stranici tiskan stenogram govora Miće Gledića sa XXIII. sjednice CK SKH, ⁴¹ te kratki tekst »Odlučnije provođenje Titovih riječi« u kojem se govori o zaključcima lokalnih partijskih foruma. ⁴²

U prvom prosinačkom broju *Glasi Podravine* na vrhu prve stranice velikim je slovima osvanuo naslov »Podrška Titu!«. Radi se o naslovu teksta u kojem se izvještava o iskazima podrške Titu i vodstvu SKJ na lokalnoj razini u Podravini, a koji se samo manjim dijelom nalazi na prvoj stranici, a nastavlja se na drugoj. ⁴³

³⁸ Isto, 579.

³⁹ Zdenko RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991., od zajedništva do razlaza*, HIP – Školska knjiga, Zagreb 2006, 439.

⁴⁰ »Bez oklijevanja i kompromisa«, KT, 49/1971, 9. XII. 1971, str. 1.

⁴¹ »SK će prevladati sve probleme«, KT, 50/1971, 16. XII. 1971, str. 1.

⁴² »Odlučnije provođenje Titovih riječi«, KT, 50/1971, 16. XII. 1971, str. 1.

⁴³ »Podrška Titu i vodstvu SKJ«, GP, 48/1971, 10. XII. 1971, str. 1-2.

Najprimjetnija je promjena u *Varaždinskim vijestima*, gdje se na naslovnoj stranici pojavljuje slika Titove biste i citat krupnim fontom: »Savez komunista je jedini faktor koji ima pravo djelovanja u općejugoslavenskim okvirima«, a na drugoj i trećoj i četvrtoj stranici tiskani su veliki dijelovi Titova govora na 21. sjednici Predsjedništva SKJ, dok se dalje nalaze i Zaključci Predsjedništva Međuopćinske konferencije Saveza komunista Varaždin.⁴⁴ Dakle, u Varaždinu, sredini gdje je Hrvatsko proljeće imalo i najsnažniji odjek, među analizirane tri, i reakcija je bila najodlučnija. Čitatelji *Varaždinskih vijesti*, za razliku od čitatelja *Karlovačkog tjednika* ili *Glasa Podravine*, zasigurno su mogli primijetiti velike promjene s kojima se posljedično moralo nositi uredništvo lista.

POSljedICE HRVATSKOG PROLJEĆA I NJEGOVA SLOMA ZA LOKALNE MEDIJE

Božidar Novak, i sâm aktivan u to vrijeme u *Vjesniku*, u svojoj knjizi ističe da se na vrhuncu Hrvatskog proljeća radilo o uvođenju »posebnog oblika pluralizma bez postojanja političkih stranaka«.⁴⁵ Kao zasebne aktere na medijskoj sceni spominje Maticu hrvatsku, studente, zagrebačko sveučilište – svaki sa svojim glasilima koji su djelovali »samostalno, bez političke kontrole«.⁴⁶ Koji su bili razlozi te »liberalizacije«? Svakako ne svjesno odustajanje od ranije prisutnog sustava kontrole, već njegovo nefunkcioniranje u uvjetima krize unutar partijskih struktura.

Kada govorimo o Hrvatskom proljeću u hrvatskim lokalnim sredinama, njegov odraz u lokalnom tisku vrlo je simptomatičan. Usprkos određenim sličnostima dominantnima se čine razlike između analiziranih gradova i njihovih lokalnih tjednika.

Varaždin je nacionalno najhomogenija sredina od ove tri analizirane što nije bez značenja za prijemčivost proljećarskih ideja. U njemu se žarišta tih ideja nalaze u više institucija: u Matici hrvatskoj, Visokoj ekonomskoj školi, samom uredništvu *Varaždinskih vijesti*, a očito i u lokalnom partijskom vrhu.

Kada su u pitanju *Varaždinske vijesti*, glavni i odgovorni urednik tjednika je nakon što se on osamostalio 1966. poslije nekoliko godina djelovanja u sklopu Varaždinske tiskare, postao Boris Kožar. Na tom mjestu on će ostati sve do svoje smjene početkom 1972. godine. Kao i njegov prethodnik, za urednika *Varaždinskih vijesti* postavljen je naravno odlukom lokalnih partijskih moćnika, konkretno sekretara varaždinskog SK Hrvatske Valenta Huzjaka. Vremena su se pomalo mijenjala pa je Kožar navodno prije dolaska u *Varaždinske vijesti* od sekretara Huzjaka tražio da mu se »nitko ne petlja u izbor ekipe te uređivanje lista«. Kožar je mogao birati suradnike u redakciju. Na taj su način, uz Milana Babića i Stjepana Jalušića, koji su već od prije bili suradnici lista, u list došli Tomislav Đurić, Duško Lončarić i Branimir Cvetko. Zahvaljujući Kožaru, u razdoblju od 1966. do 1972. godine *Varaždinske vijesti* očito su pristale uz ideje Hrvatskog proljeća i u određenom se smislu približile nezavisnijem informiranju.⁴⁷

Poboljšana je financijska situacija lista zahvaljujući uvođenju plaćenih članaka o poduzećima (»Vindija«, »Koka«), te povećana atraktivnost lista pojavom stripa i brojnih ilustracija. Dakle, određena liberalizacija, koja se u to vrijeme osjetila u tadašnjoj SR Hrvatskoj, odrazila se i na *Varaždinske vijesti*. Glavni akteri Hrvatskog proljeća praćeni su s velikim zanimanjem. Primjerice nastup dr. Savke Dabčević-Kučar prilikom njezina posjeta varaždinskoj tvrtki »Koka« u veljače 1971. godine, čemu su bile posvećene pune tri stranice. Također, *Varaždinske vijesti* u dva broja koja su izašla u travnju 1971. godine donijele su intervju s istaknutim stručnjakom suvremene hrvatske i šire ekonomske znanosti (kako je predstavljen u listu) Markom Veselicom, a povodom njegovog posjeta varaždinskoj Visokoj školi. Taj je intervju naslovljen »Hrvatski globalni interes i njegova strategija«, a donosio je jasno isti-

⁴⁴ VV, 47/1971, 11. XII. 1971, str. 1-5.

⁴⁵ B. NOVAK, *Hrvatsko novinarstvo*, 622.

⁴⁶ Isto.

⁴⁷ Magdalena LONČARIĆ, Ernest FIŠER, *Novinstvo Varaždina*, Novinsko poduzeće Varaždinske vijest, Varaždin 1995, 28.

canje nacionalne posebnosti hrvatskog naroda.⁴⁸ Tijekom 1971. godine u nizu se brojeva *Varaždinskih vijesti* pojavljuju natpisi vezani uz raspravu o ustavnim amandmanima, a problematiziraju se, sukladno ozračju Hrvatskog proljeća, i neke druge teme, poput utemeljenosti proslave Dana ustanka naroda Hrvatske na dan 27. srpnja.⁴⁹ Jedna od tema koja posebno privlače pažnju tijekom Hrvatskog proljeća bila su pitanja vezana uz hrvatsku povijest i kulturno nasljeđe. Dobar je primjer niz članaka Tomislava Đurića »Zašto šute lepoglavski zvona«, objavljenih tijekom srpnja 1971., u kojima je problematizirano pitanje obnove freska u crkvi u Lepoglavi. Ti su članci izazvali određene reakcije neposredno po izlasku, a kasnije – u ozračju obračuna s proljećarima – predstavljali su Đurićev veliki krimen i dokaz nacionalističkih tendencija.⁵⁰

Upravo je zato reakcija nakon sloma Hrvatskog proljeća u Varaždinu bila posebno odlučna. Uslijedili su koraci vlasti koji su za cilj imali vraćanje pune kontrole nad *Varaždinskim vijestima* i kažnjavanje odgovornih. Općinski komitet SKH u prosincu 1971. godine osnovao je grupu za ispitivanje u kojoj je mjeri bio prisutan »nacionalizam, šovinizam i kontrarevolucionarne snage« u varaždinskoj Matici hrvatskoj, Višoj ekonomskoj školi te *Varaždinskim vijestima*. U broju br. 48/1971 *Varaždinske vijesti* objavile su tekst pod naslovom »Zaključci 23. sjednice CK SK Hrvatske« gdje su između ostalog ističe: »Naša zajednička borba protiv vlastitog nacionalizma i šovinizma, bit će nedvojben izraz uzajamne pomoći i zajedničke odlučnosti da nastavimo Titovim putem.«⁵¹ Očekivano, brzo je došlo do ostavke glavnog urednika Borisa Kožara: »Uvažavajući stav Općinskog komiteta SKH i Izvršnog odbora SSRN Varaždin Boris Kožar podnio je ostavku na mjesto direktora, glavnog i odgovornog urednika *Varaždinskih vijesti*, a radna zajednica suglasila se i s prijedlogom da se prava osnivača sa Skupštine općine Varaždin prenesu na Općinsku konferenciju SSRN.«⁵² Također, na sjednici OK SKH, održanoj 23. prosinca 1971., između ostalog najavljene su kadrovske promjene po pitanju *Varaždinskih vijesti*.⁵³ Kasnije su u listu objavljeni izvještaji pripremljeni u tim tijelima.

Prvi izvještaj pod naslovom »Izvještaj komisije Općinskog komiteta SKH o neprijateljskoj djelatnosti« podnesen je na sjednici OK SKH 14. siječnja 1972., a drugi, proširen te pod naslovom »Izvještaj o uzrocima pojava i prodoru nacionalističkih tendencija u SKH i javni život Varaždina«, na općinskoj konferenciji 30. lipnja 1972. godine. Oba su »izvještaja«, tiskana izvorno u partijskom Informativnom biltenu, objavljena u knjizi Tomislava Đurića *Zašto su šutjela lepoglavski zvona: Hrvatsko proljeće u Varaždinu i Čakovcu 1971.: svjedočenja članci dokumenti*.⁵⁴

Posebno se problematičnim smatrao ciklus tekstova Tomislava Đurića iz *Varaždinskih vijesti* o crkvi u Lepoglavi »Zašto šute lepoglavski zvona«, objavljan tijekom srpnja 1971. godine.⁵⁵ Opsežni izvještaj Grupe za praćenje rada *Varaždinskih vijesti* pokazuje odnos prema novinama i novinarima nakon Karađorđeva. Radilo se o temeljitom pretresanju rada cijele redakcije i tekstova koje su se objavili u novinama tijekom Hrvatskog proljeća. Novinari su se prozivali za poticanja nacionalizma, zamjeralo im se što su uključili i događanja izvan varaždinske regije i objavljivanje intervjua s poznatim proljećarima. Novinarima i urednicima uskraćena je novinarska sloboda te je od glavnog urednika zatraženo da podnese ostavku, što je on i učinio. Prozvani su da nisu pisali u skladu s politikom Partije i zemlje te je taj izvještaj pokazatelj situacije u kojoj su se nalazili novinari nakon gušenja Hrvatskog proljeća.

⁴⁸ *Varaždinske vijesti*, br. 1370, 3. travnja 1971., str. 12-13; br. 1371, 10. travnja 1971., str. 3.

⁴⁹ »Ustanak naroda Hrvatske bio je prije 27. srpnja 1941. godine«, *Varaždinske vijesti*, br. 1370, 3. travnja 1971., str. 10.

⁵⁰ Svi su ti članci integralno objavljeni u: Tomislav ĐURIĆ, *Zašto su šutjela lepoglavski zvona: Hrvatsko proljeće u Varaždinu i Čakovcu 1971.: svjedočenja članci dokumenti*, Meridijani, Samobor 2004, 23-32.

⁵¹ *Varaždinske vijesti*, br. 48/1071, 18. prosinac 1971., str. 3.

⁵² *Varaždinske vijesti*, br. 2/1972, 15. siječnja 1972., str. 4.

⁵³ *Varaždinske vijesti*, br. 3/1972, 22. siječnja 1972., str. 4.

⁵⁴ Informativni bilten Organizacije općinske konferencije SKH Varaždin (br. 9, Varaždin 25. 1. 1972.), prema: T. ĐURIĆ, *Zašto su šutjela lepoglavski zvona*, 74-98.

⁵⁵ Tomislav Đurić, »Zašto šute lepoglavski zvona«, 1-5, *Varaždinske vijesti*, br. 25-29, 3. srpnja 1971. – 31. srpnja 1971.

Posve drugačija bila je situacija u Karlovcu. Karlovac je sredina s vrlo bogatom medijskom tradicijom koja seže u prvu polovicu 19. stoljeća. Kao jedan od većih urbanih centara i u vrijeme Narodne/Socijalističke Republike Hrvatske, imao je razvijenu izdavačku djelatnost. Ono što predstavlja značajnu razliku u odnosu na Varaždin, miješani je nacionalni sastav stanovništva grada, te specifični personalni odnosi vezani uz poziciju Milana Rakasa, jednog od najistaknutijih partijaca u gradu. Karlovačka kulturna sredina u razdoblje Hrvatskog proljeća ulazi sa svojim stalnim opterećenjem temeljenim na međunacionalnim napetostima. I ovdje, kao i u mnogim gradovima Hrvatske žarište nacionalnih osjećaja postaje ogranak Matice hrvatske. S obzirom na personalne odnose u lokalnim vlastima i u uredništvu *Karlovačkog tjednika*, proljećarske ideje ne nailaze ovdje na plodno tlo.

Milan Rakas očito je imao znatan utjecaj na *Karlovački tjednik* i to ne samo u vrijeme kada je i formalno bio glavni urednik. Rakas – hrvatski Srbin, komunist, izrazito jugoslavenske orijentacije, nesklon ni srpskom nacionalizmu – postigao je u narednom razdoblju značajnu karijeru u partijskim i državnim strukturama, a u Karlovcu je očito ostao jedna od najutjecajnijih figura i vođa jedne od lokalnih frakcija. To će do izražaja doći u 1980-ima kad je sukob unutar lokalnih partijskih krugova izbio na vidjelo (no to je druga tema). U svakom slučaju, očito je da proljećarske ideje nisu ni mogle zadobiti snažniju podršku u *Karlovačkom tjedniku*, a u tome valja tražiti i početke izrazite netrpeljivosti koja je primjetna u hrvatski orijentiranim skupinama i prema Rakasu i prema listu.

U drugoj polovici 1960-ih na karlovačkoj kulturnoj i medijskoj sceni pojavljuju se novi akteri aktivni u obnovljenom karlovačkom ogranku Matice hrvatske. Jedna od najznačajnijih formi njihova djelovanja jest obnova časopisa Matice hrvatske u Karlovcu *Svjetlo*, koji od 1965. do 1970. izlazi kao prilog *Karlovačkom tjedniku*, a 1971. kao samostalno izdanje. Njegovo gašenje bilo je rezultat sloma Hrvatskog proljeća. Upravo skupina vezana uz Maticu hrvatsku Karlovac pokrenula je časopis *Svjetlo* koji je isprva izlazio kao prilog *Karlovačkom tjedniku*, kasnije je ipak – očito nakon razmimoilaženja s uredništvom tjednika – *Svjetlo* na vrhuncu Hrvatskog proljeća nastavilo izlaziti kao zaseban naslov.⁵⁶

Nakon Drugoga svjetskog rata komunističke vlasti brzo su uspostavile kontrolu nad djelovanjem Matice hrvatske ograničavajući njezino djelovanje na ulogu izdavačke kuće i nisu dopustile osnivanje i rad njezinih ograna. S njihovom obnovom pokušalo se u 1950-ima usporedno s promjenama u unutrašnjoj (posebno kulturnoj) politici. Tada se po prvi put pokušalo pokrenuti rad karlovačkog ogranka no – izgleda – bezuspješno.⁵⁷ U 1960-ima situacija se promijenila. Tome su doprinijele promjene na širem planu, ali i povoljne lokalne okolnosti u samom Karlovcu. U povijesti karlovačkog ogranka Matice hrvatske ističe se naklonost gradonačelnika Josipa Boljkovca i učinkovitost lokalne ekipe kulturnih radnika koji su 1965. i uspjeli obnoviti ogranak.⁵⁸ Ključna uloga u tome pripala je Ivanu Jurkoviću, profesoru književnosti, direktoru Zorina doma, a u tom času i predsjedniku karlovačkog SSRN.⁵⁹ Pored Jurkovića, važnu ulogu igrao je Stjepan Mihalić, istaknuti karlovački kulturni radnik i književnik, koji će postati predsjednik ogranka i urednik »drugog« *Svjetla*.⁶⁰

Svjetlo je navodno od početka bilo zamišljeno kao zasebna publikacija, no zbog financijskih problema pojavljuje se u jesen 1965. kao prilog *Karlovačkom tjedniku*. Prvi broj izlazi uz 41. broj *Karlovačkog tjednika* 28. listopada 1965. Redakcija *Svjetla* smještena je u Zorin domu, a osim članova iz Matice hrvatske njezin je član bio Nikola Petrić kojeg je delegiralo uredništvo *Karlovačkog tjednika*.

Pravac koji zastupa Matica hrvatska, usprkos suradnji koja je morala biti uspostavljena pri izdavanju *Svjetla* kao priloga *Karlovačkom tjedniku*, nije prihvaćen u uredništvu novina, zbog čega je očito došlo do razlaza i osamostaljenja časopisa Matice hrvatske i njegova kratkotrajnog samostalnog izlaženja dokinutog gušenjem Hrvatskog proljeća. Izgleda da možemo govoriti i o ideološkom sukobu koji je kulminirao u to vrijeme. Možemo naslutiti da ekipa koja je stekla prevlast u *Karlovačkom tjedniku* u to

⁵⁶ Dubravka ČANIĆ, *Karlovački časopis Svjetlo. Kaj, god. 51 (240), br. 1-2 (350-351), 2018, 83-96.*

⁵⁷ Radovan RADOVINIĆ, *Matica hrvatska u Karlovcu. Doprinos Karlovca i Karlovčana osnutku i djelovanju Matice hrvatske*, Matica hrvatska, Karlovac 2006, 70-71.

⁵⁸ Isto, 72.

⁵⁹ Ivan Jurković, *Karlovački leksikon*, 249.

⁶⁰ Stjepan Mihalić, *Karlovački leksikon*, 394-395.

vrijeme, a to je očito krug oko Milana Rakasa, skupina jugoslavenske orijentacije, nije bila po ukusu ljudi koji su isticali hrvatski nacionalni identitet u duhu Hrvatskog proljeća i *vice versa*.

Posljednji 43. broj *Svjetla* unutar *Karlovačkog tjednika* izašao je 10. rujna 1970. godine. U tom je broju objavljena i bibliografija svih dotad objavljenih članaka. Najviše tekstova objavio je Stjepan Mihalić, a zbirke nekih od njih (feljtona Časkanje u suton) objavljeni su nakon toga kao zasebne publikacije. Nakon toga slijedi kratkotrajni samostalni život *Svjetla* tijekom 1971. godine, kada su izašla još 4 broja (zadnji dvobroj 4-5 izlazi u jesen 1971.). Izdavanje iz *Karlovačkog tjednika* imalo je očito više razloga. Do tog je došlo s jedne strane zbog težnje prema većoj vidljivosti i prepoznatljivosti, što je davalo samostalno izlaženje, a s druge zbog neslaganja s uredništvom *Karlovačkog tjednika*. Iako izvori nisu potpuni i izravni, ipak jasno se može naslutiti određena napetost između Matice hrvatske i uredništva *Svjetla* te uredništva *Karlovačkog tjednika*. U knjizi posvećenoj Matici hrvatskoj u Karlovcu R. Radovinović opisao je to riječima da su bili »dva svijeta«, te je *Karlovački tjednik* opisao kao »eksponent sustava« za koji su osnovni kriterij »politička oportunistička i politička podobnost«. ⁶¹

Očito je da su u samom uredništvu *Karlovačkog lista* za vrijeme Hrvatskog proljeća utjecaj zadržali oni koji mu nisu bili skloni. Kako se kasnije lakonski konstatalo: »Treba naglasiti da je list u kritičnom razdoblju 1970. i 1971. godine pružio odlučan otpor prodoru nacionalizma, pa je nakon 21. sjednice CK SKJ ocijenjeno da u 'Karlovačkom tjedniku' nije bilo nacionalističkih pojava.« ⁶² Ova tema ostat će kontroverznom i kasnije, a o razlazu *Karlovačkog tjednika* i *Svjetla* u javnosti pojavljivat će se različita mišljenja. Primjerice, povodom 90. obljetnice Mihalićeva rođenja u referatu »Mihalić i lokalna štampa« Mladen Muić iznio je tezu o srozavanju kvalitete lista nakon izdvajanja iz *Tjednika*, te nagađanje da možda ne bi došlo do obračuna s njime nakon sloma Hrvatskog proljeće. S tim tvrdnjama se ipak polemizira. ⁶³

Kada je u pitanju situacija u Koprivnici, valja istaknuti da se radilo o najmanjoj sredini među analiziranim i o gradu u koje proljećarske ideje nisu naišle na snažan odaziv. Goran Živković i svome diplomskom radu posvećenom ovoj problematici jedno od poglavlja naslijedio je »Koprivnica u i/ili izvan 'Hrvatskog proljeća'«. Zašto je bilo tako? Koprivničke partijske elite bile su ili nesklone Hrvatskom proljeću ili iznimno rezervirane, a lokalno partijsko vodstvo, uključujući predsjednika općine Stjepana Kapustu i šefa »Podravke« Pavla Gažija stajalo je »na čvrstoj Titovoj liniji«. ⁶⁴ Koprivnica u to vrijeme nije studentski grad, a nema ni tragova značajnije uključenosti studenata iz Koprivnice u studentski pokret u Zagrebu. Također, iznimno značajno je da je ogranak Matice hrvatske u Koprivnici, obnovljen 1966. godine, bio prilično pasivan u svom djelovanju a posebno kad su u pitanju aktivnosti koje bi se moglo povezati s Hrvatskim proljećem. Bila je to zasigurno velikim dijelom posljedica »pravovjernog« držanja njegova predsjednika Aleksandra Vrančića, inače predsjednika Općinskog komiteta SSRNH u Koprivnici. ⁶⁵

U tim okolnostima lokalni list, tjednik *Glas Podravine*, očekivano je također držao istu liniju tim više da je bio od lokalnih vlasti u najvećoj mjeri financijski ovisan. Naklade su prvenstveno ovisile o veličini grada u kojem lokalni list izlazi. Primjerice, *Glas Podravine* imao je između 3.800 i 3.500 naklade (podaci za 1965. i 1966. godinu), *Karlovački tjednik* istovremeno 5.000 i 5.500, dok su *Varaždinske vijesti* imale 8.750 i 9.900 naklade i to dva puta tjedno. ⁶⁶

U toj situaciji jedine odjeke Hrvatskog proljeća u koprivničkoj sredini pronalazimo u pisanju satiričkog dodatka tvorničkom listu *Podravka – Feferonu*, koji je 1971. izlazio i kao zasebno izdanje, te u

⁶¹ R. RADOVINOVIĆ, *Matica hrvatska u Karlovcu*, 82.

⁶² Vlado BOJKIĆ, *Karlovačka štampa i sredstva informiranja od 1941. godine do danas*, u: *Karlovac 1579-1979*, Historijski arhiv u Karlovcu, Karlovac 1979, 646.

⁶³ R. RADOVINOVIĆ, *Matica hrvatska u Karlovcu*, 83.

⁶⁴ Goran ŽIVKOVIĆ, *Koprivnica i »Hrvatsko proljeće«*, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb 2011, diplomski rad, str. 18. <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/9787/1/diplomski%20G.%20Ziv.%20Koprivnica%20i%20Hrv%20proljece.pdf> (pristup 15.1.2022)

⁶⁵ G. ŽIVKOVIĆ, *Koprivnica*, 18-21.

⁶⁶ Magdalena Najbar-Agičić, *Položaj lokalnih medija u socijalističkoj Hrvatskoj kao kontekst razvoja Glasa Podravine, Podravina*, god. 19, br. 38 (2020), 80.

omladinskom časopisu *Susreti*. Radilo se o izdanju Općinske konferencije Saveza omladine koji je u nekoliko brojeva izašao tijekom 1971. podižući pritom zamjetnu prašinu svojom otvorenom kritikom društvenih prilika iz ljevičarskih pozicija. Izgleda ipak da bismo ga mogli smatrati više ekscesom i proizvodom inicijative rijetkih pojedinaca nego tragom nekih širih tendencija u Koprivnici. Mlada ekipa koja je iza njega stajala poticala je uglavnom iz vrlo dobro situiranih i politički pravovjernih obitelji (primjerice kći Pavla Gažija Katarina), te je kroz ovaj list izražavala mladalčki bunt. Na kraju, iako su se i *Feferon* i *Susreti* našli na meti kritika nakon Karađorđeva, većina angažiranih nije snosila neke ozbiljnije posljedice (s izuzetkom Tome Brinca, predsjednika OK SOH).⁶⁷

ZAKLJUČAK

Da bismo mogli razumjeti razloge pojave uočenih razlika kao i općenito djelovanje lokalnih medija u vrijeme socijalizma, trebali bismo se zapitati kako su funkcionirali lokalni mediji, odnosno kako su njihovi urednici/uredništva prepoznavali pravac koji je za vlasti bio u danom trenutku poželjan. On je trebao biti upravo takav i nije se radilo o slobodnom novinarstvu što neću na ovom mjestu šire obrazlagati.⁶⁸

Radilo se o praćenju službenog stava partijskih vlasti na saveznoj, republičkoj i lokalnoj razini, pri čemu je taj stav do uredništva lokalnih listova dolazio s prve dvije razine (savezne i republičke) preko službenih novinskih izdanja, glavnih saveznih i republičkih novina (onih partijskih, primjerice *Borbe*, i onih formalno vezanih uz SSRN, odnosno u hrvatskom slučaju izdava NIP-a *Vjesnik*, prvenstveno upravo najznačajnijeg hrvatskog dnevnika *Vjesnika*). Na lokalnoj razini partijski su lokalni organi imali izravnu vezu s lokalnim tiskom, često i doslovce izravnu personalnu vezu u osobi urednika lokalnog lista, koji je uvijek bio osoba od povjerenja partijskog vodstva.

Razdoblje relativne liberalizacije na prijelazu iz 1960-ih u 1970-e obilježava labavljenje političkih stega, uključujući i onih vezanih uz »demokratski centralizam«. Za lokalne novine tada situacija će u određenom smislu postati složenija upravo zbog pojave razmimoilaženja u stavovima partijskih elita na različitim razinama. Novinari i urednici lokalnih medija bili su prvenstveno upleteni u lokalnu mrežu centara moći i ovisni prvenstveno o njima.

Od tri analizirana lista, u *Varaždinskim vijestima* najuočljivija je podrška proljećarskim idejama i pristajanje uz Hrvatsko proljeće što je na kraju i najdalje otišlo te u konačnici dovelo do toga da je taj list bio optužen za »nacionalistička skretanja«. Zašto se to tako dogodilo?

Očito je važna uloga pripala osobi samog glavnog urednika *Varaždinskih vijesti* Borisa Kožara, a i nekih od njegovih novinara (Tomislav Đurić). Ipak, što je također važno, očito je razvoj situacije u samom Varaždinu pogodio takvom stavu. Jasno je da je cijeli grad bio prožet proljećarskim idejama, koje su imale snažnu podršku i u lokalnim strukturama vlasti.

U Karlovcu je središte proljeća postala Matica hrvatska koja je nastupala ipak kao donekle konkurentska skupina u odnosu na onu okupljenu oko *Karlovačkog tjednika*. Kulturni list Matice hrvatske, *Svjetlo*, izlazio je doduše nekoliko godina uz *Karlovački tjednik*, no 1971. na vrhuncu proljećarske euforije izdvojen je kao zasebni časopis, te na kraju nestao zajedno s ogrankom Matice. Sam pak *Karlovački tjednik* uspješno je prošao preispitivanje o nacionalističkim skretanjima: njegova urednička ekipa bila je usko vezana uz osobu Milana Rakasa, lokalnog političkog moćnika, koji je nekoliko godina bio i urednik tjednika, Rakas je očito bio nesklon idejama Hrvatskog proljeća.

U Koprivnici, koja je od analizirana tri lokalna središta bila najmanja, u političkom smislu ideje Hrvatskog proljeća nisu se našle u tolikoj mjeri u fokusu javnosti. *Glas Podravine* imao je manje tržište i mogućnost prodaje svoje naklade, a to je značilo i potpunu ovisnost lista o lokalnim centrima moći, to jest lokalnim vlastima kao i najsnažnijem privrednom subjektu »Podravci«. Relativno najslabiji bio je

⁶⁷ G. ŽIVKOVIĆ, *Koprivnica*, 23-27.

⁶⁸ Opširno o tome: Magdalena NAJBAR-AGIČIĆ, Agitprop među novinarima. Uspostava komunističke vlasti i nadzor nad medijima, u: *Stvaranje socijalističkog čovjeka. Hrvatsko društvo i ideologija jugoslavenskog socijalizma*, ur. Igor Duda, Srednja Europa – Sveučilište J. Dobrile, Zagreb-Pula, 2017, 177-200.

ogranak Matice hrvatske, a odraz političkih gibanja na medijskom planu bio je vidljiv samo u publikaciji omladine *Susreti*.

NOVINSKA GRAĐA

Digitalizirani brojevi:

1. *Varaždinske vijesti* (VV), <http://library.foi.hr/novine/default.aspx?C=3&G=3>
2. *Karlovački tjednik* (KT), <https://digitalna.gkka.hr/?pc=i&id=10009>
3. *Glas Podravine* (GP), <http://library.foi.hr/lib/knjiga.php?B=1&H=&sqlx=N00020&E=>

LITERATURA

1. Bilandžić, Dušan. *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb, Golden marketing 1999.
2. Bojkić, Vlado. Karlovačka štampa i sredstva informiranja od 1941. godine do danas, u: *Karlovac 1579-1979*, Historijski arhiv u Karlovcu, Karlovac 1979, 637-649.
3. Čanić, Dubravka. Karlovački časopis *Svjetlo. Kaj*, god. 51 (240), br. 1-2 (350-351), 2018, 83-96.
4. Dukovski, Darko. *Istra i Rijeka u Hrvatskome proljeću*, Zagreb: Alineja, 2007;
5. Đurić, Tomislav. *Zašto su šutjela lepoglavska zvona: Hrvatsko proljeće u Varaždinu i Čakovcu 1971.: svjedočenja članci dokumenti*; Meridijani, Samobor 2004.
6. Goran Živković, *Koprivnica i »Hrvatsko proljeće«*, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb 2011, diplomski rad. <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/97871/1/diplomski%20G.%20Ziv.%20Koprivnica%20i%20Hrv%20proljece.pdf> (pristup 15.1.2022)
7. Jakovina, Tvrtko. Mozaik hrvatskog reformskog pokreta 1971., u: *Hrvatsko proljeće 40 godina poslije*, ur. T. Jakovina, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo – Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu – Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2012, 385-427.
8. *Karlovački leksikon*. Zagreb: Školska knjiga 2008.
9. Konjević Možanić, Martina; Najbar-Agičić, Magdalena. *Varaždinske vijesti* od 1945. do 1990. godine, *Podravina*, god. 17, br. 34 (2018), 171-186.
10. Lončarić, Magdalena; Fišer, Ernest. *Novinstvo Varaždina*, Novinsko poduzeće Varaždinske vijest, Varaždin 1995.
11. Najbar-Agičić, Magdalena. Agitprop među novinarima. Uspostava komunističke vlasti i nadzor nad medijima, u: *Stvaranje socijalističkog čovjeka. Hrvatsko društvo i ideologija jugoslavenskog socijalizma*, ur. Igor Duda, Srednja Europa – Sveučilište J. Dobrile, Zagreb-Pula, 2017, 177-200.
12. Najbar-Agičić, Magdalena. *Karlovački tjednik* – jedne lokalne novine u socijalizmu, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* ,god. 53/2 (2021), str. 255-276.
13. Najbar-Agičić, Magdalena. Položaj lokalnih medija u socijalističkoj Hrvatskoj kao kontekst razvoja *Glasa Podravine*, *Podravina*, god. 19, br. 38 (2020), 77-90.
14. Novak, Božidar. *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2005.
15. Radovinović, Radovan. *Matica hrvatska u Karlovcu. Doprinos Karlovca i Karlovčana osnutku i djelovanju Matice hrvatske*, MH, Karlovac 2006.
16. Zdenko Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991., od zajedništva do razlaza*, HIP – Školska knjiga, Zagreb 2006.

SUMMARY

The article analyzes the repercussions of the key moments of the Croatian Spring in local newspapers and points out the similarities but also the differences that occur in this regard, which points to the specifics of the situation in local communities. The observed differences indicate how much some objective circumstances, but also personal relationships in certain areas influenced the reception of Spring ideas, their reflection in the local media and ultimately the outcome of dealing with Spring, or the fate of editorial offices and some journalists. The analysis included three local newspapers: *Glas Podravine*, *Karlovački tjednik* and *Varaždinske vijesti*. Comparative analysis allows the formulation of some generalized conclusions related to the mechanisms of functioning of local media in the time of socialist Croatia and Yugoslavia and their dependence on local centers of power.